

Diagnostika třídních
kolektivů

-

třída jako malá sociální
skupina

Co se dozvíte?

- Vývoj vztahů s vrstevníky
- Třída jako sociální skupina
- Skupinové procesy, které probíhají ve třídě
- Přehled diagnostických metod
- Možnosti využití diagnostických metod
- Vyhodnocení výsledků a jejich interpretace
- Etické aspekty práce se školní třídou

Dítě mladšího školního věku

- **Rozvíjející se schopnost introspekce a spontánní sebereflexe „jak se právě teď cítím“**
 - prožitky jsou bohatší než schopnosti exprese
 - diferencuje v rámci dimenze dobrý-špatný
 - nedokáže pochopit svou pozici ve třídě (nechápe řadové číslovky, stupňování adjektiv)
 - v deseti letech už je dítě schopno mluvit o svých pocitech
- **Tendence odmítat odlišnost a preferovat stereotyp**
- **Heteronomní stádium morálního vývoje**
 - Normy chování jsou určovány druhými, příkazy a zákazy rodičů, učitelů
 - Pojetí pravdy-lži, dobrého-zlého je dáno tím, co je přijímáno
 - Principem morálky je vyhnutí se trestu

Dítě mladšího školního věku

- **Vazba na učitele a jeho vnímání**
 - dítě mu chce udělat radost a být za to oceněno a akceptováno;
 - děti v první třídě přijímají veškerá sdělení učitele bezvýhradně a nekriticky
- **Význam vrstevníků, spolužáků**
 - komparativní skupina, soutěžení
 - názory a postoje učitele mají větší význam než názory a postoje vrstevníků
 - ve třídě dítě musí podřídít své aktuální potřeby aktuálním normám
 - skrze přijetí spolužáků a jejich sympatie si dítě potvrzuje vlastní sebehodnotu

1. a 2. třída

- Vnitřně nediferencovaná sociální skupina
- Objevují se základní prvky skupinové struktury (normy, pravidla dané shora)
- **Kontakt se spolužáky a primární akceptace** bývají podmíněny
 - prostorovou blízkostí
 - zevnějškem (somatotyp, oblečení, nápadné znaky)
 - způsobem komunikace, znalostí jazyka a jeho užívání
 - chápání významových diferenciací, skupinově specifických komunikačních vzorců a rozpoznání sociálního kontextu tzn. vhodných způsobů komunikace

1. a 2. třída

- **Vliv učitele** na formování vztahů ve třídě
 - názor učitele na jednotlivé spolužáky bývá akceptován a významně ovlivňuje vztahy dětí ve třídě
- Uzavírání dyadických vztahů převážně do stejné skupiny podle pohlaví, třenice mezi chlapci a děvčaty
- Členství v partách je většinou přechodné a krátkodobé, členství závisí na tom, jak je pro děti výhodné a zajímavé

3 až 5. třída

- Mění se postoj k učitelu
 - respekt norem - učitel=autorita
 - názor učitele má spíše hodnotu informace, která je/není akceptována
 - testování síly autority
- Hodnocení a názor jsou stabilnější a méně ovlivnitelné okamžitým výsledkem či situací
- Samostatnost v názorech (rozvoj konkrétně logického uvažování)
- Hodnocení vrstevníků málo diferencované a nerozlišuje jednotlivé dimenze (např. sympatii od ocenění výkonu); globální hodnocení je/není akceptován

3. až 5. třída

- Potřeba akceptace vrstevnickou skupinou, identifikace s vrstevnickou skupinou jako mezník socializace
- Vrstevníci poskytují podporu v různých životních situacích, umožňují sdělit a sdílet různé problémy, ve vrstevnické skupině se očekává od všech dětí stejné chování (forma sociální opory)
- Období silného odstupu mezi pohlavími
- Schopnost vytvořit skupinu, která může určitým způsobem jednat jako celek); vymezení proti jiné skupině - v této době se poprvé objevuje šikánování

Období dospívání

- Prudce stoupá význam vztahů s vrstevníky na úkor dosud „důležitějších“ vztahů s rodiči
- Svět rodiny a svět vrstevníků - dva paralelní světy, potřeba opory se přelívá
- Období, kdy sociální izolace má nejzávažnější dopady (izolovaní jsou ohroženější než kontroverzní nebo negativně vnímaní)
- Na rozdíl od předchozích období třída není tak často centrem sociálního života dítěte, děti navazují vztahy mimo třídu v neformálních skupinách, mládežnických subkulturách
- Vrstevnická skupina jako opora v nejistotě osamostatňování

Období dospívání

- Vrstevníci se stávají neformálními autoritami
- Napodobují ve skupině jeden druhého (vůdce či hvězdu party)
- Vrstevnická skupina
 - slouží jako základ pro porovnávání zkušeností - standardy potvrzující žádoucí úroveň vyspělosti (*už může a dělá ..., všichni už ... tak já taky musím*)
 - symetrie rolí ve skupině vrstevníků - dominance, prestiž
 - význam rizikového chování
- Potřeba vytvořit vlastní normy, způsoby komunikace pramení z tendence osamostatnit se z vazba na skupinu dospělých
- Zvyšuje se potřeba přátelství (možnost sdílet pocity, názory a zkušenosti, možnost se svěřit,

Navazování vztahů k vrstevníkům

1. Skupinová izosexuální fáze

- vytváření skupin stejného pohlaví
- diferenciací rolí, loajalita
- jedinci opačného pohlaví jsou aktivně odmítány
- společné zájmy, přání sdružovat se, vzájemný obdiv, možnost napodobovat

2. Individuální izosexuální fáze

- párové přátelství
- Užší emoční vztah k důvěrnému příteli (přítečkyni), svěřování se, sdílení, výlučnost
- Přátelé se nemusí podřizovat skupinovým normám a každý má stejnou osobní cenu
- Přátelství chlapců - společné zájmy a činnosti;
přátelství dívek - emoční naklonnost

Navazování vztahů k vrstevníkům

3. Přejchodná etapa

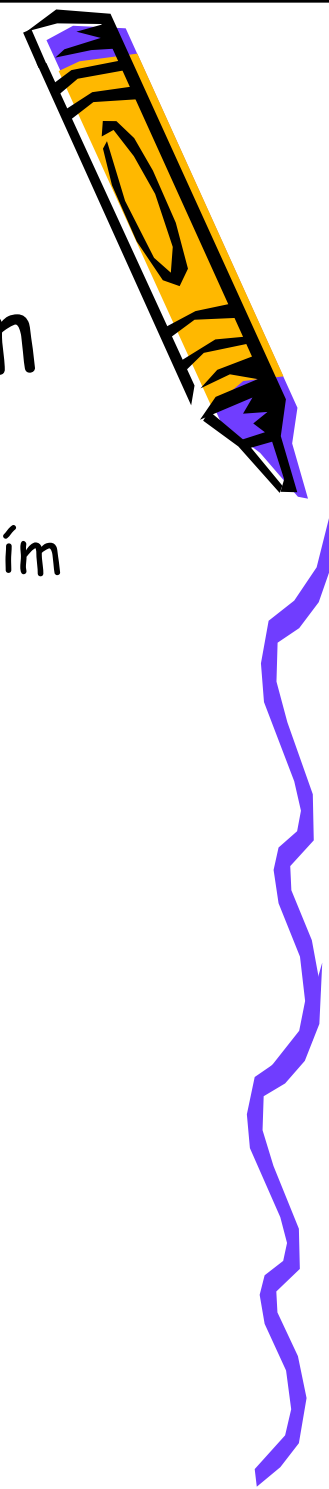
- Zájem o druhé pohlaví spojený s nejistotou a tápáním
- Rozporuplné reakce vrstevnické skupiny
- Zájem projevovaný „na dálku“

4. Heterosexuální fáze polygamní

- Skutečné vztahy chlapců a dívek charakteristické nestálostí a proměnlivostí

5. Etapa zamilovanosti

- ústí v autentické erotické vztahy

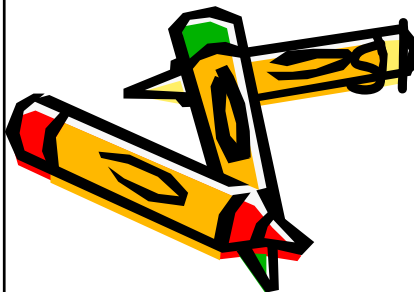
Školní třída jako malá sociální skupina

- velikost od 3 do 20 členů (někdy i 40)
- činnost členů směřuje po delší dobu ke společným cílům
- ze společných cílů vyplývá podobnost hierarchie hodnot členů skupiny
- cílů se dosahuje dlouhodobou interakcí a kooperací
- vytváří se relativně stálá struktura vztahů
- jednotlivci ve skupině zaujímají různé pozice a přijímají role
- intenzivní interpersonální vztahy mezi všemi členy
- chování každého člena skupiny ovlivňuje chování ostatních členů a zároveň, skupinové chování, tedy chování většiny jedinců ve skupině, ovlivňuje chování jednotlivce

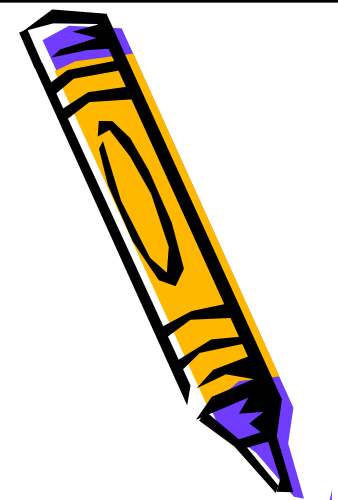
Skupinová dynamika

- K. Lewin: stav ve skupině - její komunikace, vztahy, interakce, nejsou stálé, ale podléhají dynamickým změnám (fyzikální model síly a pohybu)
- Trotzer: tři základní složky - vůdcovství, členství ve skupině, skupinová interakce

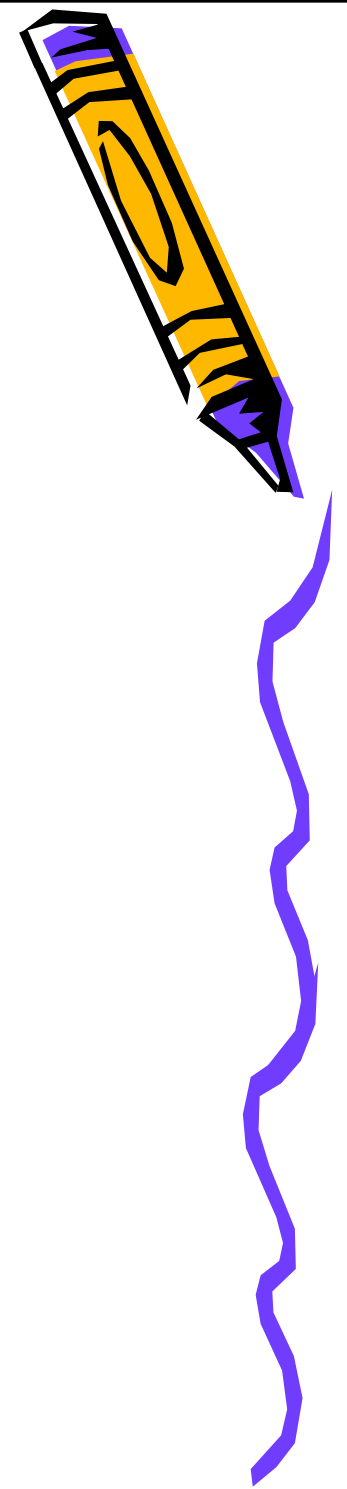
Vývoj skupiny

- **Formování**
 - seznamování se navzájem a s vlastní rolí,
 - energie se věnuje hlavně hledání místa ve skupině
 - doprovázeno úzkostí členů, jejich nejistotou z hlediska jejich sounáležitosti se skupinou
 - většina členů vyčkává, pozoruje, jak se chovají ostatní
 - hledání „spojenců“ a identifikace „nepřátel“
- **Konfrontace a konflikt**
 - Srovnávání a vyrovnávání
 - Silnější členové skupiny se snaží prosadit své osobní cíle (prosazení norem, které považuje za správné)
 - Hledají se spojenci, vznikají podskupiny: „Kdo to vidí stejně jako já“
- **Normování**
 - soudržnost a výměna, snaha překonat konflikty, dohoda jasnějších pravidel skupinového chování
 - vytváření společných postojů, hodnot, rolového očekávání, způsobů chování
- **Optimální výkon**
 - rolové chování členů skupiny, kooperace na dosahování společných cílů, stabilizované vztahy
- **Ukončení**
 - fáze rozchodu, uvolnění ze sociálně emocionálních vazeb a aktivit

Co utváří skupinovou dynamiku?

- Cíle a očekávání skupiny
- Identita skupiny
- Skupinové hodnoty
- Skupinové normy
- Činnost členů skupiny
- Podskupiny jako součást skupiny
- Vůdcovství
- Struktura skupiny (pozice a role)
- Komunikační procesy ve skupině
- Koheze ve skupině

Skupinové hodnoty

- Zvnitřněné cíle skupiny přijaté jejími členy
- Skupina si vytváří stálé pořadí hierarchii hodnot
- Skupina působí na členy ve směru přijetí a uskutečňování této hierarchie
- Hierarchie hodnot v různých skupinách je různá např. formální skupina hodnotí výše práci, sociálně interakční skupiny pak zábavu, přátelství
- Jednotlivci jsou zpravidla příslušníky více skupin, často s odlišnými centrálními hodnotami, což komplikuje zdravě i negativně vývoj a výchovu např. vzdělání v rodinné hierarchii hodnot

Skupinové normy

- Pravidla chování, která specifikují takové činnosti členů, které jsou v určitých situacích vhodné nebo nevhodné
- Normy jedince i omezují, proto dochází k jejich překračování - působení skupinového tlaku (odmítnutí, negativní zpětná vazba, nepřátelské projevy, sankce, tresty, vyloučení)

Konformita (osobnost, závislost na poli, gender rozdíly)

Role ve skupině

- Soubor specifického, skupinou očekávaného chování, určeného normami a souvisejícího se specifickými úkoly jedince.
- Požadavky a očekávání skupiny od jednotlivce včetně individuálního rozměru (přijetí - nepřijetí) výkonu role
- Souvisí s pozicí jedince ve skupině
- Utváří v průběhu prvních vývojových fází skupiny

Příklady rolí ve skupině

- "hvězda" - jedinec, k němuž se upírá nejvíce členů skupiny (nejvyšší součet všech obdržených voleb, tj. výběrů i odmítnutí)
- "outsider" - snaží se do skupiny zapojit, ale je skupinou odmítán (vykazuje hodně vlastních voleb, ale není volen)
- „izolovaný jedinec“ - žijící na periférii skupiny, nestará se o její život, skupina ho ignoruje (není volen a sám nevolí)
- "šedá eminence" - není příliš nápadný, ale má velký vliv na skupinu prostřednictvím "hvězdy" (obvykle je určován pozitivním výběrem "hvězdy" a "izoláta")
- "antihvězda" - je velkou částí skupiny odmítán (má maximum negativních voleb)

Pozice ve skupině

- Označení pro rozdíly mezi členy skupiny z hlediska jejich významu ve skupině; hierarchická struktura
- Sociální status jedince ve skupině (v neformálních skupinách závisí na individuálních charakteristikách a na míře ztělesnění hodnot skupiny např. zdatnost, smysl pro humor, intelligence)
- Odvodíme pomocí distinkce **oblíbenosti** - **neoblíbenosti** ve skupině nebo jako kombinace tří interpersonálních sil: přitažlivosti, odporu a lhostejnosti
- Skupina kontroverzních (vyhraněně pozitivní, negativní ohlasy) a opomíjených (žádné nominace)

Podskupiny

- Často hlavně tam, kde je počet žáků přesahuje počet jedinců pro malou sociální skupinu (20)
- Kde skupina není dostatečně soudržná (koheze)
- Např. ve třídě jedinec vytváří 1-3 přátelských vztahů a 5-7 intenzivních vztahů (i hostilních)
- Nadměrná nezávislost podskupin může signalizovat rozklad základní skupiny
- Ve školním prostředí tendence k tzv. homofilii - „elitní“ a „slabé“ podskupiny z hlediska výkonu; někdy nahrazování výchovných cílů jinými, až antisociálními

Vůdčovství

- Podstatná složka struktury skupiny
- Elementární polarizace: vedoucí a vedení
- Vůdčovství = projevování autority nebo vlastností, které autoritu podmiňují
- Skupina si volí vůdce vhodného pro aktuální úkol
- Zaměření na úkol, cíl vs. na emoce, vztahy
- Vedoucí
 - ovlivňuje činnost členů skupiny, ústřední role při určování cílů, hodnot a norem skupiny
 - Gibb: osoby s formálně vysokým postavením; osoby, které mají vliv na ostatní; osoby s vysokou sociometrickou volbou

Vůdčovství

- **Zdroje vůdčovské authority:**
 - Racionální autorita - reprezentace legitimních norem a zákonů
 - Tradiční autorita - kontinuita a tradice
 - Charismatická autorita - povaha vůdce
- **Úspěšný vůdce skupiny:**
 - Součást; vlastnosti a názory, které má skupina jako celek; model; pomáhá dosáhnout cílů, pozitivně reprezentuje navenek

Styl vedení

- Ovlivňuje strukturu a dynamiku skupiny
- Lewin - účelnost koncentrace nebo rozdělení „moci“, sebeprosazení vedoucího vs. spolupráce se skupinou
- Liberální, demokratický, autokratický
- výzkum učitelů - aplikace Lewinovy teorie Anderson
 - Vliv na výkon skupiny

Literatura

- Hayes, N. (2003). Sociální psychologie. Portál. Praha.
- Hrabal, V. st., (2004). Sociální psychologie pro učitele. Karolinum. Praha.
- Hrabal, V. st., Hrabal, V. ml. (2004). Diagnostika. Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky. Karolinum. Praha.
- Vágnerová, M. (2000). Vývojová psychologie. Portál. Praha. - vybrané kapitoly
- Vágnerová, M. (2001). Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum. Praha. (str. 255 - 294)
- Výrost, J., Slaměník, I. (1998). Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce. Portál. Praha. (str. 259 - 301)

